

بررسی اثرات اقتصادی، اجتماعی - فرهنگی و زیست‌محیطی ورود گردشگران به نواحی روستایی کهمان از توابع شهرستان سلسله

دکتر سید احمد فیروزآبادی^۱، حمید حسونند^۲

چکیده

امروزه توسعه گردشگری به یکی از ابزارهای مهم در توسعه و رشد مناطق روستایی تبدیل شده است و جایگاه مناسبی در تحقیقات توسعه روستایی به دست آورده است. در این مطالعه تلاش شده است که به بررسی اثرات اقتصادی، اجتماعی - فرهنگی و زیست‌محیطی ورود گردشگران به منطقه روستایی کهمان پرداخته شود. در این مطالعه از روش‌های ترکیبی کمی (پرسش‌نامه) و کیفی (مشاهده، مصاحبه و مطالعه اکتشافی) استفاده شده است. در قسمت پیمایش از بین ۲۵۷ نفر سرپرست خانوار، با استفاده از فرمول کوکران ۱۶۶ نفر به عنوان حجم نمونه انتخاب شدند و در قسمت کیفی نیز با ۳۲ نفر مصاحبه صورت گرفت. بدین منظور با بهره گرفتن از رویکردهای نظری تحقیق (منفعت‌طلبی، اقتصادی، اجتماع‌محور، داکسی اریدکس، سیکل زندگی مقاصد گردشگری باتلر، چارچوب دوگن) یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که ورود گردشگران اثرات اقتصادی، اجتماعی - فرهنگی و زیست‌محیطی مثبت و معناداری بر منطقه روستایی کهمان دارد. به طوری که در زمینه اقتصادی باعث ایجاد مشاغل جدید، افزایش درآمد؛ تمایل به مشاغل خدماتی، افزایش هزینه‌های زندگی و شکاف درآمدی و در حوزه اجتماعی - فرهنگی باعث افزایش ارتباطات گسترده و آگاهی عمومی، کاهش امنیت برای زنان و دختران، افزایش جرم و ... همچنین در زمینه زیست‌محیطی باعث بالارفتن انتظارات و آگاهی روستائیان در ارتباط با حفاظت محیط‌زیست و ... شده است. بنابراین یافته‌ها حاکی از آن است که وجود برنامه‌ریزی نظام‌مند و مشارکت دادن روستائیان کهمان در بخش گردشگری می‌تواند اثرات اقتصادی، اجتماعی - فرهنگی و زیست‌محیطی مثبتی را در پی داشته باشد.

واژه‌های کلیدی: گردشگری روستایی - اثرات اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و زیست‌محیطی - مشارکت - روستاهای کهمان.

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۹۳/۰۴/۱۹

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۳/۰۲/۱۰

^۱. دانشیار و مدیر گروه مطالعات توسعه دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران

^۲. کارشناس ارشد جامعه‌شناسی توسعه روستایی دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران

پژوهش حاضر برگرفته از پایان‌نامه کارشناسی ارشد حمید حسونند با عنوان «بررسی اثرات اقتصادی، اجتماعی - فرهنگی و زیست‌محیطی ورود گردشگران به نواحی روستایی کهمان از توابع شهرستان سلسله» و راهنمایی دکتر سید احمد فیروزآبادی می‌باشد.

مقدمه

در شرایطی که قرن بیست و یکم سپری می‌گردد، اما هنوز توسعه روستایی با مسائل و چالش‌های متعددی مواجه است. چرا که رهیافت‌های گذشته در زمینه توسعه روستایی موفقیت‌آمیز نبوده و نتوانسته است مسایلی همچون فقر، اشتغال، بهداشت، امنیت غذایی و پایداری محیط‌زیست را تأمین کنند، این رهیافت‌ها در توزیع منافع حاصل از رشد و توسعه نیز موفق نبوده و سبب مشکلات متعددی برای نواحی روستایی شده‌اند. از این رو بار دیگر توسعه روستایی مورد توجه قرار گرفته و نظریه پردازان، برنامه‌ریزان و مجریان حقوقی درصدد برآمدند تا با ارائه راهکارها و رهیافت‌های جدید، از معضلات و مسایلی که گریبانگیر روستاها شده بکاهند (افتخاری و مهدوی، ۱۳۸۵: ۲). یکی از این راهبردهایی که اخیراً در بسیاری از کشورها به اجرا در آمده و نتایج مثبتی نیز به همراه داشته است، توسعه و گسترش گردشگری در نواحی روستایی بخصوص نواحی روستایی پیرامون شهرهای بزرگ است که از پتانسیل‌های لازم برای گسترش آن برخوردار هستند (زینلیان، ۱۳۸۶؛ به نقل از مصطفی نژادیانی، ۱۳۸۹: ۳).

امروزه گردشگری به عنوان یکی از صنایع، از بخش‌های اقتصادی با رشد بسیار بالا در جهان، بخصوص در کشورهای در حال توسعه است (رینزین و همکاران ۲۰۰۷، تبت، ۲۰۰۷). گردشگری یکی از راهبردهای ویژه توسعه روستایی برای ورود ارز و ایجاد شغل و حمایت از رشد همه‌جانبه است (ویلسون، ۲۰۰۱) و به دلیل اثرات چشمگیری که فعالیت‌های گردشگری در اقتصاد مناطق پذیرنده گردشگران بر جای می‌گذارد، باید توجه فراوانی به این فعالیت معطوف شود (علیزاده، ۱۳۸۱). کاهش نقش کشاورزی و افزایش حاشیه‌ای شدن بسیاری از مناطق روستایی گردشگری را به عنوان منبع درآمد جدیدی در این مناطق تبدیل می‌کند (اردستانی، ۱۳۸۷: ۲۰۳). همچنین فعالیت‌های گردشگری بیش از ده درصد از درآمد‌ها و فرصت‌های شغلی دنیا را به وجود آورده است تنها فعالیتی است که می‌تواند در کنار فعالیت‌های کشاورزی سنتی و صنایع روستایی که به سرعت در حال از بین رفتن هستند قرار گیرد، لذا این صنعت تولیدی می‌تواند فرصتی استثنایی برای احیای اقتصادی و تحرک نیروی انسانی و کار در مناطق روستایی و مناطق رو به افول ایجاد نموده، باعث شود که روستائیان علاوه بر فعالیت‌های روزمره خود، از منبع درآمد دیگری نیز بهره‌مند شوند (قادری، ۱۳۸۳: ۱۶). به طوریکه گردشگری نیاز به نیروی آموزش دیده لازم به اندازه صنعت ندارد. همچنین در گردشگری نیاز به سرمایه نسبت به صنعت کمتر است.

در حقیقت سودآوری در اقتصاد گردشگری نسبت به اقتصاد صنعتی بالاتر است (رضازاده و اسدالهی، ۱۳۹۰: ۲۴). به گونه‌ای که محققان اعلام کرده‌اند که گردشگری بخشی از برنامه‌ای است که وابستگی کشورها به نفت را کاهش می‌دهد و در همین رابطه بحث گردشگری روستایی نیز که در سال‌های اخیر مورد توجه ویژه قرار گرفته است، یکی از فعالیت‌های مهم و تأثیرگذار در توسعه و آبادانی روستاها بشمار می‌آید. این نوع گردشگری یکی از مؤلفه‌های اصلی توسعه روستایی بشمار رفته و به وسیله آن مجموعه‌ای از فعالیت‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و خدماتی در روستاها و حتی یک منطقه رونق خواهد گرفت و مشکل مهاجرت و بیکاری جوانان، کمبود درآمد در روستاها کاهش یافته و موجب رفاه و رونق روستاها و افزایش آگاهی فرهنگی و اجتماعی در جوامع روستایی خواهد شد (توکلی، ۱۳۸۷؛ به نقل از سلیمانی، ۱۳۸۸: ۳).

با این همه باید به این نکته توجه داشت که گردشگری روستایی همانند تیغ دو لبه عمل می‌کند. از یک سو گردشگری روستایی موجب بازسازی مراکز تاریخی و باستانی در محدوده‌های پیرامون شهرها و روستاها می‌شود و از سوی دیگر گردشگری انبوه در مناطق حومه‌ای و روستاها سبب تخریب آثار بجا مانده از نیاکان می‌شود. گردشگری روستایی از یک طرف به بهبود کیفیت محیط‌زیست طبیعی کمک کرده و چهره زمین را زیبا و شاداب می‌کند. بعنوان مثال از طریق ایجاد فضاهای سبز و نظافت محیط و... از طرف دیگر بدلیل ساخت و سازهای بی‌رویه، ریختن زباله‌ها و آشغال‌ها و... موجب فرسایش خاک و تخریب محیط‌زیست می‌شود. گردشگری روستایی از یک نظر سبب تبادلات فرهنگی میان جامعه میزبان (روستائیان) با گردشگران شده و از منظری دیگر با خطر از بین رفتن سنن و آداب و رسوم هزاران ساله و از بین رفتن ارزشها و هنجارهای اخلاقی روبروست.

از یک طرف با رونق اقتصادی و افزایش اشتغال و کاهش بیکاری مواجه شده واز سوی دیگر با تورم و مصرف گرایی و تجمل گرایی روستائیان مواجه ایم (صالحی فرد، ۱۳۹۰: ۵۸).

روستاهای منطقه کهمان با دارا بودن جاذبه‌ها طبیعی نظیر جنگل، آبشارها و چشمه‌های فراوان از یک دهه اخیر مورد توجه گردشگران داخلی قرار گرفته است. گسترش جریان‌های گردشگری در این ناحیه، توأم با فقدان برنامه‌ریزی و مدیریت کارآمد، اثرات مثبت و منفی اقتصادی، اجتماعی - فرهنگی و زیست محیطی را در این ناحیه در پی داشته است. این تحقیق اثرات اقتصادی، اجتماعی - فرهنگی و زیست محیطی توسعه گردشگری را در روستاهای منطقه کهمان واقع در شهرستان سلسله را مورد تجزیه و تحلیل قرار داده و در پی آن بوده است تا مشخص کند اثرات مثبت و منفی متأثر از ورود گردشگران روستایی در این ناحیه کدامند؟ و راهکارهایی جهت افزایش و رونق گردشگری و پیشگیری از مسائل و مشکلات ناشی از ورود گردشگران در این منطقه ارائه دهد.

پیشینه پژوهش

با توجه به وجود حجم عظیمی از پژوهش‌های انجام شده در ارتباط با گردشگری روستایی، محقق ترجیحاً به مرور محدودی از پژوهش‌ها در این زمینه پرداخته است.

جهت رعایت ساختار مقاله پیشینه تحقیق در جدول زیر آمده است و وجه تفاوت آن با پیشینه‌های قبلی در ادامه جدول بیان شده است.

جدول ۱: تحقیقات داخلی و خارجی

عنوان	سال	پدیدآورندگان	متغیر مستقل	تغییرات وابسته
نقش گردشگری در توسعه پایدار گردشگری مورد مطالعه روستاهای حسلو، بالیقچی، کوزه‌گران و شیخ معروف	۱۳۸۸	فیروزآبادی و قاسمی	گردشگری	توسعه پایدار روستایی
نقش توریسم در نواحی روستایی پیرامون شهرها و ارائه مدل استراتژیک (نمونه موردی: دهستان لوسان کوچک)	۱۳۸۳	داور	توریسم	استفاده از کالاها و وسایل مصرفی، تغییر در نوع نگرش، مهاجرت، مسئولیت
گردشگری خانه‌های دوم و اثرات بر نواحی روستایی (نمونه موردی: بخش رودبار قصران)	۱۳۸۴	صالحی‌نسب	گردشگری خانه‌های دوم	زیست محیطی، کالبدی، اقتصادی، اجتماعی - فرهنگی
نقش صنعت گردشگری در توسعه اقتصادی و اجتماعی روستا (مورد مطالعه: دهستان سامان از توابع شهرستان شهرکرد)	۱۳۸۴	تاجی	صنعت گردشگری	توسعه اقتصادی و اجتماعی
اثرات گردشگری بر ابعاد اقتصادی - اجتماعی و محیطی نواحی روستایی (ناحیه روستایی شهرستان نوشهر)	۱۳۸۶	علیق‌زاده	گردشگری	ابعاد اقتصادی، اجتماعی و محیطی
پتانسیل سنجی گردشگری روستایی در روستاهای شهرستان اردبیل	۱۳۸۷	بخشی‌زاده	-----	-----
تبیین راهبردهای توسعه گردشگری کارآفرینی روستایی در منطقه گردشگرپذیر اورامان	۱۳۸۹	غنیان	توسعه گردشگری کارآفرینی	توسعه پایدار
بررسی مشخصات توسعه گردشگری در لاک بالانون و هان‌گری	2000	پوزکو و راتز	درک ساکنان و گردشگران از محیط فیزیکی	پایداری گردشگری
توریسم روستایی	۲۰۰۰	میسا و همکاران	توسعه توریسم	توسعه منطقه‌ای
رقابت و پایداری خوشه‌های گردشگری	۲۰۰۵	لیندل و همکاران	اثرات گردشگری	اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، زیست محیطی
نقش توریسم بر نواحی روستایی نیروالاس	۲۰۰۴	جنکینز	توریسم روستایی	توسعه روستایی
نواحی توسعه توریسم روستایی در شهرستان مشکین شهر	۱۳۸۳	فیض‌الهی	توسعه توریسم روستایی	بهبود اقتصاد و کاهش مهاجرت
ارزیابی موانع توسعه صنعت گردشگری در استان لرستان	۱۳۸۲	مدهوش و ناصرپور	تعدد مراکز تصمیم‌گیری، ضعف امکانات زیربنایی، ضعف بازاریابی، فقدان فرهنگ پذیرش گردشگری	توسعه نیافتگی صنعت گردشگری
راهکارهای توسعه گردشگری روستایی با استفاده از تکنیک SWOT	۱۳۸۵	افتخاری و مهدوی	-----	-----
بررسی اثرات توسعه گردشگری به ویژه در خانه‌های دوم در دهستان حیران	۱۳۸۹	حسنی مهر و همکاران	توسعه گردشگری	ابعاد اجتماعی، اقتصادی، زیست محیطی
نقش گردشگری روستایی در توسعه روستایی	۱۳۸۱	افتخاری و قادری	گردشگری روستایی	توسعه روستایی
نقش گردشگری در توسعه پایدار روستایی، مورد مطالعه، روستای زیارت شهرستان گرگان	۱۳۸۷	کیا	گردشگری	توسعه پایدار روستایی

از آنجایی که در منطقه گردشگری روستایی کهمان پژوهشی در مورد نقش گردشگری بر توسعه به طور کلی انجام نشده؛ در پژوهش حاضر با در نظر گرفتن و مرور تحقیقات پیشین سعی بر آن بوده است که به بررسی اثرات اجتماعی- فرهنگی، اقتصادی و زیست محیطی ناشی از ورود گردشگران به منطقه روستایی کهمان پرداخته شود.

نقطه اشتراک پژوهش‌های انجام شده در این نکته می‌باشد که اکثر محققین (تاجی ۱۳۸۴، علیقلی‌زاده ۱۳۸۶، لیندل و همکاران ۲۰۰۵، حسنی مهر و همکاران ۱۳۸۹ و ...) ابعاد اجتماعی- فرهنگی، اقتصادی و زیست محیطی در نتیجه ورود گردشگران را بررسی نموده‌اند ولی نسبت به مسئله حضور دولت و اقدامات انجام شده از سوی مسئولین در زمینه گردشگری در پژوهش‌های مذکور این موضوع مغفول مانده است؛ همچنین نقش دولت در برنامه‌ریزی در جهت توسعه گردشگری و رفع موانع و محدودیت‌هایی در فراهم نمودن زمینه و فرهنگ مناسب گردشگری پرداخته شده است و در نهایت در باب حلقه مفقوده توسعه گردشگری که مشارکت و اجماع بین ساکنین، گردشگران و دولت می‌باشد به بحث و بررسی گذاشته شده است که از جمله وجوه تمایز پژوهش مذکور با پژوهش‌های انجام شده، می‌باشد.

چارچوب نظری

در چند دهه اخیر، دیدگاه‌ها و نظریه‌های متعدد و متفاوتی برای توسعه روستایی، ارائه شده است که یا منحصراً در ارتباط با مسائل و مقتضیات خاص جامعه روستایی هستند و یا از نظریه‌های کلی توسعه و توسعه منطقه‌ای نشأت گرفته‌اند. برخی از نظریه‌ها توجهی خاص به جنبه‌ها یا زمینه‌هایی از زندگی روستایی و برخی چند بعد یا تمامی ابعاد و جوانب مربوط به مناطق روستایی را در بر می‌گیرد. در رابطه با رویکردهای توسعه گردشگری، یکی از پرکاربردترین و مشهورترین فهرست بندی‌ها در زمینه توسعه گردشگری مربوط به گتس (۱۹۸۷) می‌شود. او چهار رویکرد یا رهیافت عمده را با ویژگی‌های هر یک از آنها را مطرح کرد: رویکرد منفعت‌طلبی یا بهره‌کشی، رویکرد اقتصادی، رویکرد فضایی/کالبدی، رویکرد اجتماع‌محلی (Hall:2000). رویکرد منفعت‌طلبی این رویکرد شیوه غالب توسعه گردشگری از زمان گردشگری انبوه است منابع طبیعی و فرهنگی (انسان) به عنوان وسیله‌ای جهت توسعه گردشگری مورد استفاده و بهره‌برداری قرار می‌گیرد (وثوقی، ۵۶: ۱۳۹۰). در واقع جهت توسعه گردشگری، بایستی نهایت بهره‌برداری از این منابع صورت گیرد. این رویکرد در واقع نگرش ساده‌ای بر گردشگری است با این برداشت که توسعه گردشگری به طور ذاتی بسیار خوب و برای جامعه میزبان دارای منفعت و مزایایی است. بر این اساس توجه کمتری نسبت به پیامدهای منفی (اقتصادی، اجتماعی، زیست‌محیطی) گردشگر می‌گردد. گتس معتقد است این رویکرد اگرچه قدیمی است، اما همچنان بر بسیاری از برنامه‌ریزی‌ها سایه افکنده است.

- رویکرد اقتصادی: گردشگری به عنوان یک فعالیت اقتصادی

این رویکرد گردشگری را به عنوان یک صنعت (مشابه صنایع دیگر) در نظر می‌گیرند و با نگرش اقتصادی بر توسعه و بازاریابی تأکید دارد. در رویکرد اقتصادی، گردشگری به فعالیتی اطلاق می‌شود که می‌تواند توسط دولت به عنوان ابزاری برای نیل به اهداف عینی رشد اقتصادی، اشتغال‌زایی، تحقیقات، بازاریابی و کمک به ارتقای آن استفاده در رویکرد اقتصادی به این موضوع که چه کسانی از توسعه گردشگری سود برده و یا زیان می‌بینند، توجهی نمی‌شود (رضوانی، ۱۳۸۷: ۱۶۵).

- رویکرد فضایی/کالبدی. این رویکرد تأکید بر جنبه‌های فضایی گردشگری و برنامه‌ریزی منابع طبیعی بر اساس تحلیل منابع و دسترسی به آنها دارد. در این رویکرد به گردشگری به عنوان پدیده‌ای با مبنای اکولوژیکی، نگریده می‌شود. بنابراین توسعه آن بایستی مبتنی بر الگوهای فضایی باشد که پیامدهای منفی گردشگری بر محیط را کاهش می‌دهد.

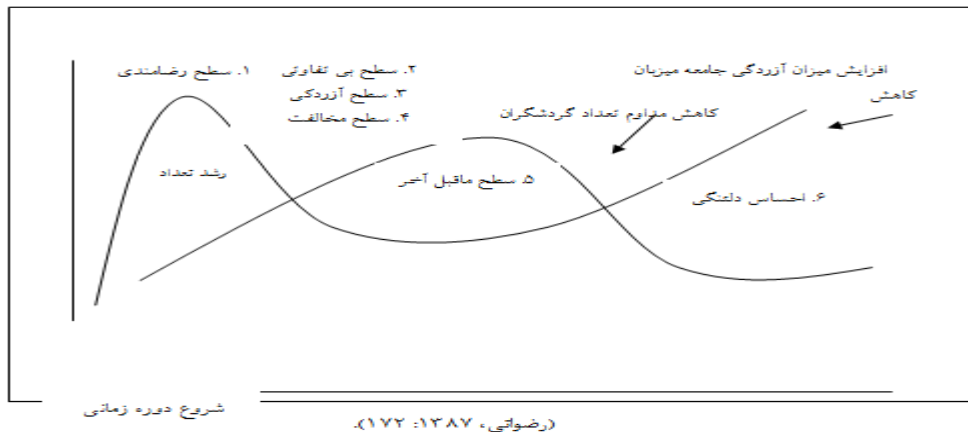
یکی از مسائل مهم در این چارچوب، مسئله ظرفیت‌های تحمل انسانی و طبیعی، آستانه محیطی و تعیین حدود است و در این رابطه برنامه‌ها و الگوهای را نیز پیشنهاد می‌دهد (وثوقی، ۱۳۸۷: ۵۶).

- رویکرد اجتماع محور

از اواخر دهه ۱۹۷۰ توجه نسبت به پیامدهای منفی اجتماعی و زیست محیطی گردشگری افزایش یافت. بر اساس نظر طرفداران این رویکرد، تمام برنامه‌ریزی‌های توسعه گردشگری، بایستی همراه با اهداف و اولویت‌هایی برای جامعه محلی باشد. کوک^۱ از طرفداران سرسخت رویکرد اجتماع محلی، معتقد است توسعه گردشگری بایستی بیشتر از نظر جامعه محلی قابل قبول باشد. وی ضمن تأکید بسیار بر توسعه اجتماع محلی تا آنجا پیش می‌رود که بیان می‌کند جاذبه‌های محلی گردشگری را تنها در صورتی می‌توان تجهیز و فعال کرد که جامعه محلی بر آن صحنه گذارد. بر اساس رویکرد اجتماع محلی، جامعه محلی و نه گردشگران به عنوان نقطه کانونی در برنامه‌ریزی توسعه گردشگری مورد توجه قرار دارد.

مدل داکسی اریدکس^۲: بدون شک یکی از مدل‌هایی که در توسعه مدل‌های تئوری سهم بسزایی داشته، شاخص رنجش گردشگری اریدکس بود که به وسیله داکسی در سال ۱۹۷۵ پیشنهاد شد. این مدل یک مدل تئوری چهار مرحله‌ای است که تلاش کرده واکنش جامعه میزبان نسبت توسعه گردشگری را بیان کند. این مدل تشخیص داده که اثرات بد و نامساعد توسعه گردشگری ممکن است منجر به ناراحتی و رنجش در جامعه شود و این ناراحتی به وسیله درجه ناسازگاری بین گردشگران و ساکنان مشخص شده است. این مدل به طور اساسی پیشنهاد کرده که با افزایش تعداد گردشگران و توسعه مقاصد گردشگری نگرش ساکنان از رضایت‌مندی به خونسردی، سپس به رنجش و در نهایت به مخالفت منجر می‌شود. بنابراین این مدل یکی از قدرتمندترین گزارش‌هایی است که ارتباط بین توسعه گردشگری و واکنش ساکنان را بیان می‌کند.

تمودار (۱) مدل اصلاح شده داکسی

سیکل زندگی مقاصد گردشگری باتلر^۳

مدل باتلر مربوط به سال ۱۹۸۰ به نام سیکل زندگی مناطق گردشگری (TALC)^۴ که اساس آن بر پایه زمان و تعداد گردشگران است و شامل شش مرحله است:

- اکتشاف (شناسایی)^۵: تعداد کمی مکتشف از مکان گردشگری دیدن کرده‌اند.
- آسیب‌پذیری^۶: جامعه تعداد محدودی از منابع را برای گردشگران فراهم و تأمین کرده است.
- توسعه^۷: رشد سریع گردشگران صورت پذیرفته و جامعه به عنوان یک منطقه گردشگری شناخته شده و کنترل محلی و دخالت محلی کاهش می‌یابد.
- تثبیت^۸: تعداد گردشگران در حال افزایش است اما با سرعت کمتر، بازاریابی توسعه یافته و برای گسترش گردشگران فصلی تلاش می‌کند.
- ایستایی (رکود)^۹: تعداد گردشگران به حداکثر رسیده و به دلیل حداکثر رسیدن تعداد آنان مشکلات شروع شده و به مناطق فشار وارد می‌کند.

کاهش (انحطاط)^{۱۰}: و بازگشت: پیامدها مشخص شده‌اند و توسعه گردشگری با واکنش رکود مواجه شده است (سلیمانی، ۱۳۸۸: ۴۴). در این مدل تلاش شده که واکنش رفتاری و نگرش جامعه میزبان به فعالیت‌های گردشگری بیان کنند. او پیشنهاد کرد که مناطق گردشگری در ابتدا به وسیله تعداد کمی از گردشگران بازدید می‌شوند که به علت کمبود امکانات و تسهیلات در مضیقه هستند. بعد از آن به مناطقی که تسهیلات و آگاهی نسبت به آنها رشد می‌کند، تعداد تماشاگران افزایش می‌یابد که ناشی از تلاش بازاریابان با هم و بخش اطلاعات و تأمین تسهیلات بیشتر است. بعد از این مرحله تعداد تماشاچیان کاهش می‌یابد در سطحی که به ظرفیت تحمل می‌رسند.

چارچوب دوگن^{۱۱}

مانند مدلی که داکسی و باتلر ارائه دادند، دوگن در سال ۱۹۸۹ چارچوبی را به وسیله شناسایی و بازنگری در نتایج اصلی واکنش رفتاری گردشگران با ساکنان بسط داد. چارچوب دوگن پیشنهاد کرد که جوامع مشابه و همگن به وسیله یک واکنش ویژه نسبت به گردشگری مشخص شده‌اند تا اینکه بالاخره متنوع و گوناگون شده‌اند؛ توسعه گردشگری همگنی نسبی جوامع را به ناهمگنی نسبی دگرگون می‌کند. با ارزیابی وسعت و اندازه اثرات مثبت و منفی که درک می‌شود، واکنش ساکنان به ترتیب به عنوان شکلی از پذیرش یا مخالفت پنداشته می‌شود. این مدل مخالفت، عقب‌نشینی^{۱۲}، حفظ حدود^{۱۳}، تجدید حیات و پذیرش را به عنوان مراحل که ساکنان جوامع برای هماهنگی با اثرات گردشگری توسعه می‌دهند، پیشنهاد کرده است.

این مدل تشخیص داده که ناهمگنی جمعیت میزبان ناشی از دلایل متعدد است که بسیار به ارتباطات بین گردشگران و میزبان وابسته است که در یک زمان در جامعه هستند. این چنین فرض شده تا زمانی که توسعه گردشگری به طور معنی‌دار وابسته به علاقه و نگرش دولت است، سیاست‌های آن به طور عمده واکنش غالب نسبت به گردشگری را تعیین می‌کنند. همچنین مدل دوگن پیشنهاد می‌کند که گردشگری در جوامع روستایی شروع به توسعه می‌کند زیرا که نسبتاً همگن هستند و سپس آن را به جامعه شهری یا ناهمگن تغییر می‌دهد (مانتریو، ۲۰۰۷: ۱۷۹).

با توجه به اثرات گسترده‌ای که گردشگری بر جامعه روستایی داشته و پژوهش‌گران فراوانی این مهم را بررسی نموده‌اند؛ در این پژوهش نیز با مرور پژوهش‌های انجام شده در این زمینه و بررسی مدل‌های نظری از جمله مدل داکسی، باتلر، دوگن، آپ و کرمتون و همچنین مطالعه اکتشافی محقق در منطقه روستایی کهمان اقدام به بررسی اثرات متغیرهای اقتصادی، اجتماعی-فرهنگی و زیست‌محیطی در منطقه روستایی کهمان پرداخته شده است که ورود گردشگران به جامعه مورد بررسی در ابعاد اقتصادی، اجتماعی-فرهنگی و زیست‌محیطی چه پیامدهایی را بر جایی گذاشته است و یا به عبارت دیگر جامعه میزبان متحمل چه اثراتی خواهند بود و اینکه آیا ورود گردشگران عاملی در جهت رونق اقتصادی منطقه بوده یا در جهت کاهش تولیدات روستایی؛ همچنین ابعاد اجتماعی-فرهنگی جامعه میزبان تا چه حد دستخوش تغییرات ناشی از ورود گردشگران بوده؛ و در نهایت بررسی ابعاد مثبت و منفی زیست‌محیطی ناشی از ورود گردشگران به منطقه روستایی کهمان مطمع نظر قرار گرفته است. از آنجاییکه عوامل اقتصادی، اجتماعی-فرهنگی و زیست‌محیطی به عنوان سه عنصر اصلی توسعه بشمار می‌آیند و نیز در ارتباط با هم هستند، بنابراین در این پژوهش نیز مدلی مبنی بر بررسی اثرات اقتصادی، اجتماعی-فرهنگی و زیست‌محیطی ورود گردشگران به منطقه روستایی کهمان در نظر گرفته شده است؛ که اثرات اقتصادی را با شاخص‌هایی از جمله (افزایش درآمد، اشتغال، قیمت زمین و ...) اثرات اجتماعی-فرهنگی نیز با مؤلفه‌هایی نظیر (افزایش آگاهی، کاهش مهاجرت، افزایش مشارکت‌های مردمی، آموزش و ...) و در نهایت اثرات زیست‌محیطی را در جنبه‌هایی از جمله (حفاظت و بهبود محیط زیست، حفظ گونه‌های گیاهی و جانوری و بهبود جاده‌ها و ...) به محک آزمون قرار گرفته است.

فرضیه‌ها

به نظر می‌رسد ورود گردشگران به منطقه گردشگری کهمان دارای اثرات اقتصادی در منطقه بوده است.

به نظر می رسد ورود گردشگران به منطقه گردشگری کهمان دارای اثرات اجتماعی - فرهنگی در منطقه بوده است.
به نظر می رسد ورود گردشگران به منطقه گردشگری کهمان دارای اثرات زیست محیطی در منطقه بوده است.

روش شناسی

به منظور بررسی اثرات ورود گردشگران به منطقه روستایی کهمان از سه شاخص اقتصادی، اجتماعی - فرهنگی و زیست محیطی استفاده شده است (جدول ۱). روش تحقیق مورد استفاده در این پژوهش از رهیافتی ترکیبی (کمی و کیفی) استفاده شده است، از لحاظ نحوه گردآوری داده ها اسنادی و پیمایشی مقطعی، و از لحاظ روش از نوع پژوهش های توصیفی - تحلیلی است. در این پژوهش روستاهای (دره تنگ علیاء و سفلی) منطقه کهمان از توابع شهرستان سلسله از استان لرستان جامعه آماری می باشند. بر طبق آمار و ارقام بدست آمده توسط خانه بهداشت، جمعیت روستاها به تفکیک روستای دره تنگ علیا ۷۹۲ نفر و ۱۸۱ خانوار، روستای دره تنگ سفلی با جمعیت ۴۷۴ نفر و ۹۴ خانوار، در مجموع جمعیت کل منطقه کهمان ۱۲۶۶ نفر و ۲۷۵ خانوار می باشد. ابتدا حجم تعداد خانوار نمونه در ناحیه مورد مطالعه، براساس فرمول کوکران (۱۶۶ خانوار) انتخاب و سپس به هر یک از روستاهای مورد مطالعه بر اساس تعداد خانوار سهمیه متناسب تخصیص داده شد. ابزار گردآوری اطلاعات، پرسشنامه ای است که محقق آن را با توجه به اهداف پژوهش تهیه کرده است، اساسا از سوالات بسته با پاسخ های در طیف لیکرت پنج مقیاسی (کاملا موافقم: ۵، تا کاملا مخالفم: ۱) تشکیل شده است، که سوالات آن در محدوده ی سه بعد تعریف شده اند.

جدول (۲) شاخص ها و معرف های اثرات ورود گردشگر

شاخص	معرف ها	ضریب پایایی کرونباخ
اقتصادی	افزایش درآمد خانواده، افزایش فروش محصولات دامی، کاهش بیکاری، گران شدن زمین و مسکن، ورود افراد پول دار به روستا، گسترش خرید و فروش زمین، افزایش ساخت ویلا در روستا و....	۰/۸۵
اجتماعی - فرهنگی	ارتباط مردم روستا با سایر افراد، بهتر شدن جاده ها، دسترسی به خانه بهداشت و ...، افزایش توقعات مردم روستا (مانند خانه، ماشین و...)، کاهش مهاجرت از روستا، افزایش مشارکت روستاییان در اموری مانند شورای روستا، تعاون، دهبیاری و...، ستفاده از مواد مخدر، مشروبات الکلی و...، اعتمادیه وعده های دولت، هماهنگی و هم فکری بین ساکنین و....	۰/۹۰
زیست محیطی	محافظت بیشتر روستاییان از محیط زیست، جلوگیری از ورود آبهای آلوده و زباله در سطح روستا، گسترش خدمات زیربنایی (آب، برق، مخابرات و...)، استفاده غیرکشاورزی از زمینهای روستا (احداث کارخانه، سد و پرورش ماهی)، ازدحام و شلوغی در روستا، سروصدار رفت و آمد و افزایش تعداد ماشین ها در روستا و....	۰/۷۱

برای سنجش اعتبار درونی ابزار تحقیق، از روش اعتبار محتوا برای افزایش اعتبار پرسشنامه استفاده شد. در این روش، با استفاده از مقیاس های آزمون شده در پژوهش های توسعه گردشگری روستایی، سایر مطالعات انجام گرفته در این حوزه و نظر خواهی از استادان و کارشناسان، گام اول برداشته شد. سپس پرسشنامه ی تدوین شده طی دو مرحله مقدماتی و نهایی پر شد و با بررسی نهایی تدوین گردید. به منظور سنجش پایایی ابزار تحقیق از آلفای کرونباخ استفاده شد، که مقادیر آن برای هر بعد به صورت جداگانه در جدول (۱) نشان داده شده است. از آمار توصیفی برای خلاصه سازی نتایج پیمایش، آزمون T تک نمونه ای برای آزمون فرضیه ها در محیط نرم افزاری آماری SPSS استفاده شده است

در بخش کیفی پژوهش حاضر، با فنونی از جمله مشاهده، مصاحبه نیمه ساخت یافته، با ساکنین منطقه روستایی کهمان شهرستان سلسله و بهره گرفتن از روش نمونه گیری مبتنی بر هدف و نظری و فنون تحقیق کیفی، در فرایند تدریجی پژوهش نمونه گیری از افراد و تفسیر مصاحبه ها، گام به گام انجام شده است؛ به همین ترتیب نمونه گیری از افراد سرپرست خانوار تا مرحله اشباع نظری ادامه پیدا کرده و در طی این فرایند با ۳۲ سرپرست خانوار مصاحبه به عمل آمده است.

یافته های پژوهش

الف) توصیف داده ها

نتایج نشان می‌دهد که حداقل سن پاسخگویان ۲۰ سال و حداکثر سن آنها ۸۰ سال می‌باشد و میانگین سنی پاسخگویان نیز ۴۴ سال برآورد می‌گردد. همچنین از مجموع ۱۶۰ نفر سرپرست خانوار ۷۸ درصد مرد و ۲۲ درصد زن بوده‌اند.

در خصوص سطح تحصیلات پاسخگویان باید گفت که از کل پاسخگویان حدود ۵ درصد دارای تحصیلات کم سواد قرآنی بوده‌اند که کمترین فراوانی با تعداد ۵ نفر به خود اختصاص داده است و بیشترین فراوانی مربوط به افراد بیسواد است که ۳۶ نفر معادل ۲۲/۵ درصد می‌باشد. همچنین ۲۶ نفر معادل ۱۶/۳ درصد افراد نمونه دارای تحصیلات لیسانس، ۶ نفر معادل ۳/۸ درصد نهضت و فوق لیسانس، ۱۴ نفر معادل ۸/۸ درصد ابتدایی، ۱۷ نفر معادل ۱۰/۶ درصد راهنمایی و سیکل، ۱۲ نفر معادل ۷/۵ درصد متوسطه (دیپلم ناقص)، ۲۳ نفر معادل ۱۴/۴ درصد دیپلم یا پیش‌دانشگاهی و ۱۵ نفر معادل ۹/۴ درصد دارای تحصیلات فوق دیپلم می‌باشند.

نتایج تحقیق در مورد نوع شغل پاسخگویان نشان می‌دهد که حدود ۵/۶ درصد شغل خود را دامدار و کارگر بوده‌اند که کمترین فراوانی با تعداد هر کدام ۹ نفر به خود اختصاص داده است و بیشترین فراوانی مربوط به افراد دارای شغل کشاورز است که ۸۴ نفر معادل ۵۲/۵ درصد می‌باشد. همچنین ۱۵ نفر معادل ۹/۴ درصد کارمند و ۴۳ نفر معادل ۲۶/۹ درصد آزاد بوده‌اند. نتایج در خصوص شاخص‌ها نشان می‌دهد که میانگین نمره‌ی اثرات اقتصادی ۴۴/۲۴ با انحراف استاندارد ۸/۶۷ است. همچنین میانگین نمره برای شاخص اجتماعی - فرهنگی ۱۱۶/۱۳ با انحراف استاندارد ۲۲/۳ می‌باشد. در ارتباط با شاخص زیست محیطی میانگین نمره برابر با ۴۰/۸۶ با انحراف استاندارد ۷/۱۷ می‌باشد.

جدول ۳: آماره‌های توصیفی شاخص‌ها

شاخص‌ها	اثرات اقتصادی	اثرات اجتماعی - فرهنگی	اثرات زیست محیطی
میانگین	۴۴/۲۴	۱۱۶/۱۳	۴۰/۸۶
انحراف استاندارد	۷۵/۳۳	۲۲/۳	۷/۱۷
حداقل	۴۷	۱۳۸	۳۴
حداکثر	۲۱	۴۴	۲۴
دامنه تغییرات	۶۸	۱۸۲	۵۸

ب) تحلیل داده‌ها (آزمون فرضیه‌ها)

در پژوهش حاضر با استفاده از تکنیک آماری آزمون T تک نمونه‌ای به تحلیل داده‌ها پرداخته شده است. پرسش اصلی در این مطالعه بررسی اثرات ورود گردشگر به منطقه گردشگری کهمان است که در ۳ بعد اقتصادی اجتماعی - فرهنگی و زیست محیطی مورد آزمون قرار گرفته است. همانطور که جدول (۱) نشان می‌دهد ورود گردشگر اثرات اقتصادی اجتماعی - فرهنگی و زیست محیطی در منطقه مورد مطالعه داشته است.

جدول ۴: محاسبه آماره‌های مربوط به تحلیل داده‌ها در ابعاد اقتصادی اجتماعی - فرهنگی و زیست محیطی

ابعاد	تعداد مشاهدات	میانگین	خطای استاندارد میانگین	آماره t محاسبه شده	درجه آزادی	سطح معناداری
اقتصادی	۱۶۶	۴۴/۲۴۳۸	۲/۲۴۳۷	۳/۲۷	۱۶۵	۰/۰۰۱
اجتماعی - فرهنگی	۱۶۶	۱۱۶/۱۳۱۳	۱/۷۶۳۱	۲/۹۱	۱۶۵	۰/۰۰۴
زیست محیطی	۱۶۶	۴۰/۸۶۸۸	۷/۱۷۵۳	۳/۲۹	۱۶۵	۰/۰۰۱

خلاصه یافته‌های حاصل از بخش کیفی پژوهش

جدول ۵: اثرات مطلوب (مثبت) و نامطلوب (منفی) اقتصادی، اجتماعی - فرهنگی و زیست محیطی ورود گردشگران به منطقه روستایی کهمان

نوع اثر	اثرات
اقتصادی (مثبت)	کاهش بیکاری، ایجاد فرصت‌های شغلی و خدمات عمومی که منافع دوطرفه دارند، ارزش اقتصادی پیدا کردن زمین‌های کشاورزی روستایی، ایجاد روحیه سرمایه‌گذاری در منطقه، ایجاد تنوع در فعالیت‌های اقتصادی و منابع درآمدی، بهبود سیستم‌های حمل‌ونقل و زیرساخت‌های روستا و تغییر کاربری زمین
اقتصادی (منفی)	کاهش شاغلان در بخش کشاورزی، عدم تمایل جوانان به انجام فعالیت‌های کشاورزی و تمایل به مشاغل خدماتی، کاهش روحیه تولیدگرایی در روستا، کاهش مشارکت نیروی کار زنان روستایی در بخش‌های زراعت و دامداری، فصلی بودن مشاغل، افزایش هزینه‌های زندگی و شکاف درآمدی
اجتماعی - فرهنگی (منفی)	افزایش نزاع و درگیری، ایجاد تعارض‌های هویتی در میان جوانان روستایی، تمایل به تقلیدگرایی و مدگرایی از گردشگران، کاهش امنیت برای زنان و دختران روستایی جهت انجام فعالیت‌های کشاورزی، به وجود آمدن فضاهای غیرامن به خاطر ورود افراد خلافکار به منطقه، افزایش جرم و جنایت، افزایش توقعات و انتظارات که باعث القای نیازهای جدید یا فرایندها در سطح روستا شده است، کاهش مشارکت‌های سنتی، کاهش اعتماد افراد به هم و کاهش روابط بین خانواده‌های روستایی نسبت به گذشته و تغییر در زبان محلی و گویش‌ها
اجتماعی - فرهنگی (مثبت)	ایجاد آگاهی بیشتر در ارتباط با نیازهای زندگی، علاقه و انگیزه بیشتر روستاییان که همان به حفظ و در بعضی موارد احیا آداب و رسوم محلی، افزایش سرمایه اجتماعی، افزایش آگاهی نسبت به مسائل روز، بهبود شرایط زندگی و سطح سلامت و آموزش روستاییان که همان، مبادله فرهنگی میان گردشگران و روستاییان، کاهش مهاجرت به شهر و افزایش دلبستگی به ماندگاری در منطقه، ایجاد امکان آشنایی مردم با نحوه زندگی سایر نواحی
زیست‌محیطی (منفی)	رها کردن زباله‌ها در سطح روستا، زمین‌های کشاورزی، آلوده کردن رودخانه که همان، شکستن شاخ‌وبرگ درختان، آتش روشن کردن در زیر درختان، چیدن میوه درختان، آلوده و گل‌آلود کردن چشمه‌ها و رودخانه که همان، از بین رفتن و یا کاهش حجم گیاهان دارویی در منطقه، آلودگی آب‌وهوا، ایجاد سروصدا و ترافیک، شکار برخی از جانوران و پرندگان
زیست‌محیطی (مثبت)	به وجود آمدن انگیزه جهت حفظ و حمایت از محیط طبیعی روستایی که همان، افزایش انتظارات مردم در جهت سلامتی و حفظ محیط روستا از طریق سیستم فاضلاب و ...، پی به اهمیت گونه‌های گیاهی و جانوری و حمایت بیشتر از آنها

بحث و نتیجه گیری

در پژوهش حاضر ابتدا با انجام مطالعه‌ای اکتشافی و بهره گرفتن از نظریاتی در باب توسعه روستایی و گردشگری روستایی سعی در پروراندن مسئله پژوهش شده است. مسئله‌ای که در این پایان‌نامه مدنظر بوده، به بررسی اثرات اقتصادی، اجتماعی- فرهنگی و زیست‌محیطی ورود گردشگران به منطقه روستایی کهمان پرداخته شده است. در راستای مسئله مذکور و پرسش‌های پژوهش و با بهره گرفتن از دو رهیافت کمی و کیفی نتایج حاصل از پژوهش در ادامه ذکر خواهد شد.

در این تحقیق بعد از بررسی‌های به عمل آمده و آزمون فرضیات پژوهش یافته‌ها حاکی از تأیید سه فرضیه مطرح شده در تحقیق است، به طوریکه در فرضیه اول در نتیجه آزمون‌های آماری نشان داده شد که ورود گردشگران باعث افزایش درآمد، ایجاد شغل، تغییر کاربری اراضی، گران شدن قیمت زمین و ... شده است، همچنان که در بخش یافته‌های کیفی نیز این موضوع مورد تأیید واقع شد، به طوریکه مصاحبه‌شوندگان بر این نکته تأکید داشتند که ورود گردشگران باعث کاهش بیکاری، ایجاد فرصت‌های شغلی و خدمات عمومی که منافع دوطرفه دارند، ارزش اقتصادی پیدا کردن زمین‌های نامرغوب روستایی، ایجاد روحیه سرمایه‌گذاری در منطقه، ایجاد تنوع در فعالیت‌های اقتصادی و منابع درآمدی، بهبود سیستم‌های حمل‌ونقل و زیرساخت‌های روستا و تغییر کاربری زمین شده است.

همچنانکه یافته‌های این بخش نیز مورد تأیید پژوهشگران حوزه گردشگری روستایی از جمله تاتوگلو و همکاران (۲۰۰۰)، گوئل و ولنتر (۲۰۰۳)، گالدینی (۲۰۰۷)، زاهدی (۱۳۸۵)، صالحی‌فرد (۱۳۹۰)، کاظمی (۱۳۸۷) و ... قرار گرفته است. همچنانکه باتلر با بررسی مطالعات و تحقیقات مختلف تأثیر گردشگری در کشورهای در حال توسعه بیان می‌کند که همه تحقیقات بررسی شده نشان داده‌اند که گردشگران منافع اقتصادی گسترده برای روستاییان در جوامع روستایی ایجاد کرده‌اند، اگرچه در این تحقیقات میزان منابع حاصله از گردشگری بسیار متفاوت بیان گردیده است، می‌توان گفت که گردشگری روستایی دارای مزایای بسیاری برای نواحی روستایی است:

اول آنکه موجب افزایش درآمد روستاییان می‌شود، زیرا گردشگران به هنگام اقامت در روستا و یا اطراف آن، نیاز به مکانی برای استراحت و خورد و خوراک هستند. پذیرایی از آنها از طریق ایجاد خانه، رستوران، قهوه‌خانه و فروشگاه می‌تواند درآمد خوبی برای روستاییان به همراه بیاورد.

دومین فایده حضور گردشگران، افزایش فرصت اشتغال است و همچنین کاظمی که اشتغال‌زایی، ایجاد درآمد برای ساکنان محلی، کاهش فقر، افزایش سرمایه‌گذاری و توسعه زیربنای اقتصادی را از جمله مهم‌ترین آثار اقتصادی توسعه گردشگری به شمار می‌آورد.

در کنار اثرات مثبت ورود گردشگران به منطقه روستایی کهمان، بحث در ارتباط با هزینه‌ها و اثرات منفی اقتصادی ورود گردشگران لازم می‌نماید، به طوریکه در نتیجه تجزیه و تحلیل‌های نهایی شاهد اثرات منفی در حوزه اقتصادی از جمله: کاهش شاغلان در بخش کشاورزی، عدم تمایل جوانان به انجام فعالیت‌های کشاورزی و تمایل به مشاغل خدماتی، کاهش روحیه تولیدگرایی در روستا، کاهش مشارکت نیروی کار زنان روستایی در بخش‌های زراعت و دامداری، فصلی بدون مشاغل، افزایش هزینه‌های زندگی و شکاف درآمدی. همچنانکه گوئل و ولنتر (۲۰۰۳) و گالدینی (۲۰۰۷) این اثرات را تأیید می‌نمایند.

فرضیه دوم: همچنانکه در بخش یافته‌های کمی فرضیه (ورود گردشگران اثرات اجتماعی- فرهنگی بر منطقه مورد مطالعه داشته است) تأیید شده است. در بخش یافته‌های کیفی نیز این موضوع مورد بحث قرار گرفت، که در نهایت نتایج حاکی از دو نوع اثرات مثبت و منفی اجتماعی- فرهنگی ورود گردشگران بر جامعه روستایی کهمان بوده است. اثرات منفی اجتماعی- فرهنگی که شامل افزایش نزاع و درگیری، ایجاد تعارض‌های هویتی در میان جوانان روستایی، تمایل به تقلیدگرایی و مدگرایی از گردشگران، کاهش امنیت برای زنان و دختران روستایی جهت انجام فعالیت‌های کشاورزی، به وجود آمدن فضاهای غیرامن به خاطر ورود

افراد خلاقانه به منطقه، افزایش جرم و جنایت، افزایش توقعات و انتظارات که باعث القای نیازهای جدید یا فرایندها در سطح روستا شده است، کاهش مشارکت‌های سنتی، کاهش اعتماد افراد به هم و کاهش روابط بین خانواده‌های روستایی نسبت به گذشته، افزایش میزان گناه و تغییر در زبان محلی و گویش‌ها.

بطور کلی از نظر اجتماعی - فرهنگی ورود گردشگران باعث شده که مردم روستایی منطقه کهمان پی به افزایش و بهبود خدمات و امکانات اجتماعی مانند مهد کودک، تأسیس ورزشگاه، عابر بانک و ...، توجه به حفظ الگوهای فرهنگی در زمینه موسیقی، لباس و صنایع دستی، ایجاد غرور و مباهات نسبت به فرهنگ محلی و ایجاد امکان مبادلات فرهنگی میان خود و دیگران ببرند. اثرات مثبت اجتماعی - فرهنگی ورود گردشگران به منطقه روستایی کهمان را می‌توان ایجاد آگاهی بیشتر در ارتباط با نیازهای زندگی، علاقه و انگیزه بیشتر روستاییان کهمان به حفظ و در بعضی از موارد احیا آداب و رسوم محلی، افزایش سرمایه اجتماعی، افزایش آگاهی نسبت به مسائل روز، بهبود شرایط زندگی و سطح سلامت و آموزش روستاییان کهمان، مبادله فرهنگی میان گردشگران و روستاییان، کاهش مهاجرت به شهر و افزایش دلبستگی به ماندگاری در منطقه، ایجاد امکان آشنایی مردم با نحوه زندگی سایر نواحی.

نهایتاً می‌توان گفت نتایج به دست آمده در باب اثرات منفی و مثبت اجتماعی - فرهنگی ورود گردشگران به منطقه روستایی کهمان تأییدی بر نظریات پژوهشگرانی از جمله هالدر (۲۰۰۷)، صالحی‌فرد (۱۳۹۰)، رضوانی (۱۳۸۷)، علی‌قلی‌زاده فیروزجایی (۱۳۸۶)، داور (۱۳۸۶)، جمعه‌پور و احمدی (۱۳۹۰) و اردستانی (۱۳۸۷) بوده است.

فرضیه سوم: همان‌طوری که ملاحظه شد، ورود گردشگران اثرات زیست محیطی بر منطقه روستایی کهمان به همراه داشته است، در بخش کمی مورد تأیید قرار گرفت و در بخش کیفی نیز این اثرات مشاهده شد، بطوریکه ساکنین روستایی منطقه کهمان ابراز نارضایتی از ورود گردشگران و آسیب‌هایی که به محیط‌زیست آنها وارد می‌کنند دارد، بطوریکه دغدغه خاطر خیل عظیمی از مردم این دو روستا وجود زباله‌ها و آلوده شدن رودخانه منطقه بوده است که این خود عاملی در جهت توجه بیشتر مردم روستا نسبت به پاکیزگی و حفظ و نگهداری از منابع طبیعی مانند: باغات، رودخانه، چشمه‌ها، گیاهان، جانوران و ... شده است، همچنانکه یافته‌های پژوهش تأییدی بر نظریات صاحب نظرانی از جمله: صالحی‌فرد (۱۳۹۰)، رضوانی (۱۳۸۷)، هالدر (۲۰۰۷)، زاهدی (۱۳۸۵)، محلاتی (۱۳۸۱)، گوئل و ولتر (۲۰۰۳) می‌باشد.

پیشنهادها

اقتصادی:

- بکارگیری نیروی کار جوان روستایی منطقه کهمان در بخش تولیدی در زمینه‌های زراعت، دامداری، باغداری، زنبورداری و شیلات - که در اثر ورود گردشگران و عدم برنامه‌ریزی درست دولت، گرایش به انجام مشاغل غیر رسمی (توزیع و فروش مواد مخدر، مشروبات الکلی و ...) پیدا کرده‌اند.
- بکارگیری نیروی کار زنان روستایی - که در اثر ورود گردشگران دیگر از آنها جهت انجام امور کشاورزی استفاده نمی‌شود - در تولید صنایع دستی و خانگی (قالی بافی، تولید لبنیات محلی و ...).
- احداث هتل و اقامتگاه و بکارگیری مردم منطقه در انجام ارائه خدمات مربوطه - از آنجایی که هزینه احداث این امکان زیاد است و نیاز به سرمایه‌گذاری بلندمدت دارد - لذا نیاز به حمایت مالی از سوی دولت است.
- تأسیس کارخانه‌هایی با توجه به ظرفیت منطقه روستایی کهمان: ۱- به دلیل فراوانی آب تأسیس شیلات و واحدهای پرورش ماهی ۲- تأسیس کارخانجات بسته‌بندی و تولید خیارشور ۳- با توجه به وجود باغات انبوه گردو در منطقه نیاز به احداث کارخانه جهت فرآوری، آماده و بسته‌بندی این محصول برای عرضه به گردشگران و بازار است.

- از آنجا که افراد جوان تر تمایل بیشتری به حمایت گردشگری روستایی دارند، بنابراین در برنامه‌ها بر این قشر از ساکنان سرمایه‌گذاری بهینه‌تر خواهد بود.
- با توجه به ورود گردشگران فروان و به دلیل نبود سرمایه کافی و عدم مسئولیت پذیری افراد نسبت به منطقه تفریحی، می‌توان با ایجاد یک سازمان (محلی - مردمی) به امور و مسائل مربوط به منطقه مذکور پردازند، بطوریکه با تأسیس عوارض در ورودی منطقه کهمان؛ درآمد حاصل از آن را صرف بهبود و بهسازی ارائه خدمات بیشتر شود (تعریض و بهسازی جاده‌ها، نصب لوله آب، ایجاد سطل زباله، سرویس‌های بهداشتی و ...).
- بالا بردن سطح امکانات تفریحی و رفاهی، با توجه به ظرفیت بالای آبی منطقه و وجود رودخانه خروشان می‌توان با تأسیس استخرهای شنا و قایقرانی در رودخانه و همچنین با توجه به وجود یخچال‌های برفی در کوه‌های گرین و سردسیر بودن این منطقه، می‌توان از ظرفیت ورزشی (پیست اسکی، جشن‌های زمستانی، ساختن مجسمه‌های یخی و برفی) استفاده نمود و به علت وجود دره‌های بسیار زیبا و پوشیده شده از جنگل با احداث تله کابین در منطقه در جهت جذب بیشتر گردشگران و درآمدزایی بهره برد.
- ایجاد مراکز موقت عرضه محصولات باغی و زراعی در فصل برداشت

اجتماعی - فرهنگی:

- در این پژوهش پیشنهاد می‌شود که زمینه مناسب را برای ارتباط هرچه بیشتر گردشگران با ساکنان و حضور و مشارکت بیشتر آنان در برنامه‌ها را فراهم نمایند و در تدوین برنامه‌های طرح گردشگری کهمان، تعدادی از افراد نماینده روستا (ریش سفیدان، دهیار، افراد بانفوذ روستا) در جلسات کارشناسی حضور داشته باشند.
- در پژوهش حاضر پیشنهاد می‌شود که در زمینه‌های اطلاع‌رسانی و تبلیغات و افزایش دانش و آگاهی ساکنان و حتی در برگزاری کلاس‌های آموزشی از همکاری عمومی استفاده گردد و توجه و همکاری سازمان صدا و سیما و شبکه استانی افلاک و مسئولین استانی را در این امر جلب شود.
- با توجه به وجود فضاهای غیرایمنی (کوهستانی و جنگلی بودن) در منطقه و ورود ارادل، حضور نیروهای انتظامی و تأسیس پاسگاه ضروری می‌باشد.
- ایده اصلی این پژوهش بر احیای بخش خصوصی، به ویژه سرمایه‌گذاری خود روستاییان است به نحوی که حتی خود روستاییان بتوانند در بسیاری موارد جایگزین بخش دولتی شده و کارها را به پیش ببرند. از آنجایی که دولت به عنوان یک تصمیم‌گیر در تمام عرصه‌های کشور دخالت مستقیم و موثر دارد، بنابراین هر نوع تصمیم و سیاست‌گذاری می‌تواند بر توسعه صنعت گردشگری و یا عدم توسعه آن موثر باشد. از عوامل دولتی که می‌تواند بر عدم توسعه صنعت گردشگری موثر باشد، می‌توان به روشن نبودن اهداف و سیاست‌های گردشگری و تصدی‌گری دولت در عرصه گردشگری، همچنین اقدامات سلیقه‌ای محدودکننده مقامات غیرمسئول و حمایت ناکافی دولت از سرمایه‌گذاری در بخش گردشگری اشاره کرد. بنابراین می‌بایست برای این بخش انگیزه لازم فراهم شود که در این زمینه لازم است که اقدامات ذیل صورت گیرد: واگذاری بخشی از تصدی‌گری و اجرایی بخش دولتی به بخش خصوصی و روستاییان، فراهم ساختن تسهیلات بانکی و اعطای وام‌های کم‌بهره به بخش خصوصی و روستاییان، خارج ساختن عملیات اداری سرمایه‌گذار بخش خصوصی و روستاییان از روندهای مرسوم و گسترده اداری و به راه انداختن کار آنها در کمترین فاصله زمانی.
- در رابطه با عوامل فرهنگی - اجتماعی که شاید بتوان گفت یکی از مهم‌ترین عوامل در برنامه‌ریزی و توسعه روستایی در ایران است، لازم است که از طرف مردم و با مشارکت شان با دولت اقدامات زیر صورت گیرد: تهیه و اجرای یک استراتژی اطلاع‌رسانی مرتبط با بخش گردشگری به ویژه در رابطه با آداب و رسوم منطقه به گردشگران با هدف آگاه ساختن آنها و احترام و ارزش گذاشتن به رسوم و سنت‌های روستاییان از طرف گردشگران، تجهیز مدارس موجود در روستا، ایجاد کتابخانه و مراکز

بررسی اثرات اقتصادی، اجتماعی - فرهنگی و زیست‌محیطی ورود گردشگران / ۴۵

فرهنگی در روستا، اجرای برنامه‌های فرهنگی و اوقات فراغت (از دیدگاه اکثر پاسخگویان نظیر ایجاد ورزشگاه، احداث و راه‌اندازی پارک و ...) در روستا، اجرا و تهیه برنامه‌هایی برای بالا بردن سطح آگاهی منطقه روستایی کهمان از گردشگری و گردشگران، ایجاد زیرساخت‌های مناسب و احداث تأسیسات و امکانات لازم جهت حفظ آثار سنتی و فرهنگ مردم روستای مورد مطالعه.

- حمایت از تشکیل گروه‌ها و انجمن‌های محلی در رابطه با گردشگری و تلاش در جهت بیشتر کردن آگاهی‌های جامعه محلی در خصوص پذیرش گردشگران و مشارکت دادن آنها در تصمیم‌گیری‌ها و اجرای اقدامات عمرانی و توسعه‌ای در سطح محدود و منطقه.

- بازنگری طرح جامع گردشگری کهمان و همچنین اولویت‌بندی نیازها و اقدام برنامه‌ریزی شده برای رفع موانع توسعه گردشگری در منطقه روستایی کهمان.

زیست‌محیطی:

- نصب سطل‌های زباله و ایجاد سیستم حمل زباله ناشی از ورود گردشگران و همچنین راه‌اندازی سرویس‌های بهداشتی که تحت نظارت انجمن محلی یا دهیار منطقه باشد.

- با توجه به وجود گونه‌های مختلف جانوری و گیاهی در منطقه کهمان، پیشنهاد می‌شود که در این منطقه یک منطقه حفاظت‌شده ایجاد شود که در آن گونه‌های مختلف جانوری و گیاهی جهت جذب بیشتر گردشگران وجود داشته باشد.

- احداث پارکینگ عمومی و همچنین ایجاد سیستم حمل و نقل عمومی.

- تأسیس جایگاه ویژه برای زیست بانان در منطقه کهمان و دادن امکانات و تجهیزات لازم به آنها

- با توجه به وجود پتانسیل‌های منطقه روستایی کهمان مانند وجود یخچال‌ها و اکوسیستم‌های کوهستانی، وجود گونه‌های گیاهی و جانوری مختلف، وجود دره‌های زیبا و بی‌نظیر و پوشیده از جنگل و وجود چشمه‌های فراوان در طول رودخانه کهمان لازم است که اقداماتی برای جلوگیری از ایجاد عوامل زیست محیطی منفی نظیر چرای مفرط و خارج از ظرفیت، تغییر کاربری اراضی کشاورزی و منابع طبیعی، نامناسب بودن وضعیت بهداشتی بسیاری از منابع مهیای گردشگری و ریختن زباله در سطح مراتع و روستا، دادن مجوز به روستاییان برای ساخت مغازه یا هتل و ... بر روی زمین‌های کشاورزی خود و ... از طرف مردم و دولت صورت گیرد.

- با توجه به پوشش جنگلی منطقه مورد مطالعه و رعایت نکردن نکات ایمنی بعضی از گردشگران، آتش سوزی امکاناتی چون برج‌های دیده‌بانی و پاسداری از محیط و امکانات و تجهیزات کامل اطفاء حریق در اختیار قرار گیرد تا این ثروت طبیعی و خدادادی به خاکستر تبدیل نشود.

- تشویق سازمان‌ها، ادارات و ارگان‌های مختلف در سطح استان جهت برگزاری اردوها و سفرهای گروهی به منطقه روستایی کهمان.

- نصب تابلوهای هشدار چرای دام و همچنین شکار ممنوع در سطح منطقه.

- با توجه به کوهستانی بودن منطقه کهمان و نبود امکانات تفریحی، ایجاد پناهگاه‌های کوهستانی با تجهیزات کافی برای گردشگرانی که می‌خواهند شب را در کوه‌های گرین اقامت کنند، ضروری است.

پی نوشت‌ها

1. Cooke	9. Stagnation
2. Doxeys Irridex	10. Decline & Rejuvenation
3. Butlers Tourism Destination Lifecycle	11. Dogans Framework
4. Tourism Area Life Cycle	12. Retreation
5. Exploration	13. Boundary Maintenance
6. Involvement	14. prophosoor Development sociology university of tehran
7. Development	15. Ma Development sociology university of tehran
8. Consolidation	

منابع

- افتخاری، رکن‌الدین، قادری اسماعیل (۱۳۸۱). نقش گردشگری روستایی در توسعه روستایی (نقد و تحلیل چهارچوب‌های نظریه‌ای)، **فصلنامه مدرس**، دوره ۶، شماره دوم.
- تقوی، نعمت‌الله (۱۳۸۴). **جامعه‌شناسی روستایی**، انتشارات دانشگاه پیام‌نور، تهران.
- دولت‌آبادی، فیروز و رحیم یعقوب‌زاده (۱۳۸۸). **گردشگری فرهنگی**، مؤسسه انتشاراتی کمیل، تهران.
- رضوانی، علی‌اصغر (۱۳۷۷). **روابط متقابل شهر و روستا با تأکید بر ایران**، دانشگاه پیام‌نور، تهران.
- رضوانی، محمدرضا (۱۳۸۷). **توسعه گردشگری روستایی با رویکرد گردشگری پایدار**، انتشارات دانشگاه تهران.
- زاهدی، شمس‌السادات (۱۳۷۶). **توسعه توریسم و اکوتوریسم پایدار**، دانشگاه علامه طباطبایی، تهران.
- سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان لرستان (۱۳۸۲). **آمارنامه استان لرستان**، معاونت آمار و اطلاعات.
- سقای، مهدی (۱۳۸۶). بررسی زمینه‌ها و راهکارهای توسعه گردشگری روستایی بخش طالقان از شهرستان ساوجبلاغ، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده کشاورزی تهران، گروه توسعه روستایی.
- سلیمانی هاروسی، خدیجه (۱۳۸۸). تبیین انتظارات ساکنان مناطق گردشگری استان خوزستان نسبت به توسعه گردشگری روستایی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد و گروه ترویج و آموزش کشاورزی، اهواز، دانشگاه ملائانی.
- شریف‌زاده، ابوالقاسم و مرادنژادی، همایون (۱۳۸۱). توسعه پایدار و توریسم روستایی، **ماهنامه جهاد**، سال ۲۲، شماره ۲۵۱-۲۵۰.
- صالحی‌فرد، محمد (۱۳۹۰). **گردشگری روستایی (مبانی برنامه‌ریزی و طرح‌های ساختاری)**، مشهد: مرن‌دیز، چاپ اول.
- صیدالی، محسن، سلیمانگلی، رضا و هادی قراگوزلو (۱۳۹۰). بررسی اثرات گردشگری در توسعه روستایی، (مورد مطالعه: روستاهای دهستان چهل چای، شهرستان مینودشت)، **فصلنامه فضای گردشگری**، سال اول، شماره ۳، صص ۷۰-۸۸.
- ضرغام بروجنی، حمید (۱۳۸۹). **برنامه‌ریزی توسعه جهانگردی**، تهران، نشر و چاپ مهکامه.
- ضرغام، حمید (۱۳۷۶). **راهکارهای توسعه جهانگردی در ایران**، مجموعه مقالات نخستین همایش جهانگردی جمهوری اسلامی ایران، منطقه آزاد کیش، جلد اول.
- فیروزآبادی، سیداحمد، قاسمی، معصومه (۱۳۸۸). مطالعه نقش گردشگری در توسعه پایدار روستایی (مورد مطالعه: روستاهای حسنلو، یالقیچی، کوزه‌گران و شیخ معروف)، **نامه علوم اجتماعی**، ۱۷(۳۷)، ۹۱-۱۱۴.
- قادری، زاهد (۱۳۸۳). **اصول برنامه‌ریزی توسعه پایدار گردشگری روستایی**، انتشارات سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور، تهران.
- قاسمی، ایرج (۱۳۸۸). **برنامه‌ریزی کالبدی حوزه‌های گردشگری روستایی**، تهران، ناشر بنیاد مسکن انقلاب اسلامی.
- قاسمی، معصومه (۱۳۸۷). **بررسی کارکردها و قابلیت‌های گردشگری در توسعه اجتماعی**، (مطالعه موردی شهرستان نقده)، تهران، دانشکده علوم اجتماعی.
- قنبری، یوسف (۱۳۸۷). گردشگری روستایی، رویکرد جدید در مدیریت روستایی کشور، **پیک نور**، سال هفتم، شماره دوم، اصفهان.
- کاظمی، مهدی (۱۳۸۷). **مدیریت گردشگری**، انتشارات سمت، تهران.
- کیایی‌پور، بهاره (۱۳۸۹). نقش صنعت گردشگری در توسعه اقتصادی-اجتماعی روستاها (مورد مطالعه: روستاهای گچسرو سپهدار در کرج)، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران.

بررسی اثرات اقتصادی، اجتماعی - فرهنگی و زیست‌محیطی ورود گردشگران / ۴۷

محلای، صلاح‌الدین (۱۳۸۱)، محیط‌زیست طبیعی و توسعه جهانگردی پایدار، ماهنامه اطلاعات سیاسی اقتصادی، شماره ۱۸۶-۱۸۵، انتشارات اطلاعات، تهران.

مخدوم، مجید (۱۳۷۲)، توانمندی‌های طبیعی ایران برای جذب اکوتوریست سمینار ایرانگردی و جهانگردی، تهران.
 مدهوشی، مهرداد، ناصرپور، نادر (۱۳۸۲)، ارزیابی موانع توسعه صنعت گردشگری در استان لرستان، فصلنامه پژوهشنامه بازرگانی، شماره ۲۵-۵۸، ۲۸.

مصطفی نژادیان، مرضیه (۱۳۸۹)، تبیین و تحلیل ایجاد توسعه گردشگری روستایی مبتنی بر دیدگاه جنسیتی، مطالعه نواحی روستایی گردشگری شهرستان تهران، پایان‌نامه کارشناسی ارشد و گروه ترویج و آموزش کشاورزی، دانشگاه اهواز، دانشگاه ملا ثانی.

منشی‌زاده، رحمت‌اله (۱۳۸۹)، گردشگری روستایی راهکاری سازنده برای توسعه روستایی (نمونه موردی: روستای فهلیان).

ناراسایا، ام. لاکشمی (۱۳۹۰)؛ گردشگری توسعه، ترجمه قهرمان رستمی و مهدی رمضان‌زاده، لسبویی، انتشارات نور علم، تهران.

نجفی اسدالهی، فرشاد و علیرضا رضازاده (۱۳۹۰)، حوزه‌ها و مفاهیم توریسم و جهانگردی، چاپ محیا، تهران.

وثوقی، لیلیا (۱۳۹۰)، تحلیل فرایند توسعه گردشگری در مناطق روستایی، با تأکید بر مدل خوشه گردشگری (مورد مطالعه: رودبار قصران، شهرستان شمیرانات)، پایان‌نامه دکتری، دانشگاه تهران.

Broen, M. Dennis (2003). Rural tourism, Annotated Bibliography. Published in London.

Butler, R.W. (1980). The concept of a Tourist Area life cycle of Evolution, Canadian Geo grapher. 24:5-12.

Charles. Goeldner. J.R. Brent Ritchie (2006). Tourism: principles, practices, philosophies. 10th ed. John wiley and sons. Inc.

Galdini, R. (2007). Tourism and the city: opportunity for regeneration. **Tourisms: an interaction multidisciplinary journal of tourism**. Vol². N². pp:95-111.

Gaul, D. Volunteer, F. (2003). Environmental impact of Ecotourism: A Review of Gumus, F, Eskin, I. Veznili, A.N. and Gumus, M. (2007). Aerial ability of Rural Tourism for Gallipoli Village: the potentials and attitudes. **International tourism biennial**. Pp :169-157.

Haldar, P. (2007). Rural tourism- challenges and opportunities. International marketing conference on marketing and society. Pp :129-111.

Jenkins, Jhn Michael (2004). Tourism policy Rural new south wales, published in Elsevier.

Kindle, siegline and jo ao carlos (2005). Tourism cluster competiti veness and sustain ability, BAR, V.2, N.2, P.62-47. Avaiable online at :www. Anpad. Org. Ir bar.

Mesa et all (2000). Cultural and Heritage Tourism Models Arund Michigan. Arizona university. Amesterdam.

Mishra, M.J. , Dash, N.1. (2003). Revitاسation of rural areas thrugh tourism. Proceeding of the third international conference on environment and health. Chennai, India, 15-17 December. Pp:113-116.

Petric, L. (2003). Constraints and possibilities of the rural tourism development with Regional science association.

Rinzin, C. Walter, J. , Vermeulen, V. and Glasbergen, P. (2007). Ecotourism AS A Mechznism For Sustainable Development: The Case of Bhutan. **Environmental Science**, 4(2): 125-109.

Thabet, A. (2007). An Approach to A strategy For Improving Libyas Torism Industry. **International Tourism Biennial**. PP:13-3.

Viljen, Jand Tlabela, k. (2007). Rural tourism development in south Africa: trends and challenges. Cape TOWN: hsrcpress.

Wilson, S. (2001). Factors For Success In Rural Tourism Development. **Journal of Travel Research, Baulder**, 40(2): 139-132.

Hamilton M.J. Maddison D.J. and Tol R.S.J. (2009). Climate Change and International Tourism: A Simulation Study. Working Paper FNU-31.

Matina T. (2006). Dimitrios S. International Attachment and Attitudes toward Development; Journal Of Travel Reasearch Boulder Vol. 32.Iss3.PP:29-35.

Monterrubio J.C. (2007). Tourism Impact Assessment: A Critical Review of Tourism Perception Studie. **International Tourism Biennial**. PP 179-189.

- Ozan H.Yalcinkaya S. (2007). Investigation of Sustainable Tourism Concept For Uzungol. **International Tourism Biennial**. PP: 112-120.
- Tosun C. (2001). Challenges Of Sustainable Tourism Development In The Developing World: The Case Of Turkey. **Tourism Management** 22. PP:289-303.
- Vanderwerf J. L. (2008). Creative Destruction and Rural Tourism Study Annals Of Creemore Ontario.